

1839’dan 1915’e Yuvarlanan Süreç Kürtler – Ermeniler – Babiâli Üçgeni

Baskın Oran

baskinoran@gmail.com

1

Meselenin Başlamasından Önceki Durum: Bizans, Ermeniler, Kürtler, Türkler

- Türkler Anadolu’ya geldiklerinde:
 - Ermeniler , Bizans’ın vasalı idi.
 - Kürtler, İran’ın vasalı idi.
- 1071 Malazgirt, her ikisi için de süzerenin Osmanlı olmasıyla sonuçlandı.
 - Kürtler, coğrafya sayesinde yarı-özerk olmaya devam ettiler,
 - Ermenilerin efendisi ikileşti:
 - Küçük ve yakın: Kürtler;
 - Büyük ve uzak: Osmanlı.
 - Ama çiftçi, zanaatkâr ve tüccar bir millet için bu sorun olmadı. Yeni bir düzen kuruldu

2

Ermeniler İçin Yeni Düzen

- 1) İstanbul Ermenileri
 - 1461 Ermeni Patrikhanesi,
 - Aristokrat-büyük burjuva Amira. Tam entegre.
- 2) Doğu Anadolu Ermenileri
 - İstisnai olarak dağlı, yarı-özerk,
 - Esas olarak çiftçi, zanaatkâr ve esnaf. Bunlar için, Kürt beylerine her yıl “altın yumurtlamak” karşılığında normal vasal yaşamı.
- Her ikisi için, Millet Sistemi:
 - Özerk,
 - Ama ikinci sınıf: Millet-i Hakime ve Millet-i Mahkûme.

3

Mesele Başlıyor: Herkes Çarpılıyor, Sonra Ermenileri Çarpıyor

- Çarpılanlar ve çarpanlar
 - Altyapının çarpılması:
 - Birinci Küreselleşmenin (Merkantilizm) çarpması: Ticaret yollarının değişmesi.
 - İkinci Küreselleşmenin (Sanayi Devrimi) çarpması: 1838 Ticaret Anlaşmaları.
 - Üstyapının çarpılması: Tanzimat
 - Millet-i Hakime, Millet-i Mahkûme’yi kendisiyle eşit saydığı için, 1839 Tanzimat’ı günümüze kadar hiç affetmedi.
 - Kürtlerin Çarpılması: 1847 →:
 - 1806-1847 arası isyanlarda Kürt beyleri yenilince Kürdistan’da oluşan kaos, Kürtlerin Altın Yumurtlayan Tavuk’u kesmesiyle sonuçlandı
 - Çerkeslerin Çarpılması: 1859 →:
 - Şeyh Şamil Ruslara yenilince, Osmanlı’ya perperişan göç eden Çerkesler, karınlarını Ermenileri yağmalayarak doyurdular.
- Sonuç: İstanbul’un bu yağmaları önlememesi/önleyememesi Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu getirecektir .

4

Mesele Büyüyor

- İç Dinamik:
 - Doğu Ermenileri şikayet ediyor, İstanbul’un (Amira ve Saray) huzuru bozuluyor.
 - İstanbul Ermenilerinde devrim:
 - 1861/63 Ermeni Milleti Nizamnamesi: Cemaat içinde Patrikhane’ye ve Amira’ya rakip laik burjuvazi - komisyonlar.
 - Vanlı Hırıryan’ın patrik oluşu (1869-73).
 - Doğu Ermenilerinde devrim: Küçük burjuva devrimci aydınlarının doğuşu
- Dış Dinamik
 - Katolik ve Protestan misyonerlerin etkisi: 1789 fikirleri
 - Rus müdahalesi (1774 K. Kaynarca)
 - Batı müdahalesi: (1856 Paris Ant. md.9) - Avrupa Uyumunun kolektif koruması
 - 93 Harbi (1877-78) ve Ayastefanos md. 16,
 - Onun yerine Berlin md. 61, aynı metin: “Babiali Çerkeslere ve Kürtlere karşı Ermenileri koruyacak, reformlar yapacaktır” .

5

Mesele Büyüyor - Sonuçlar

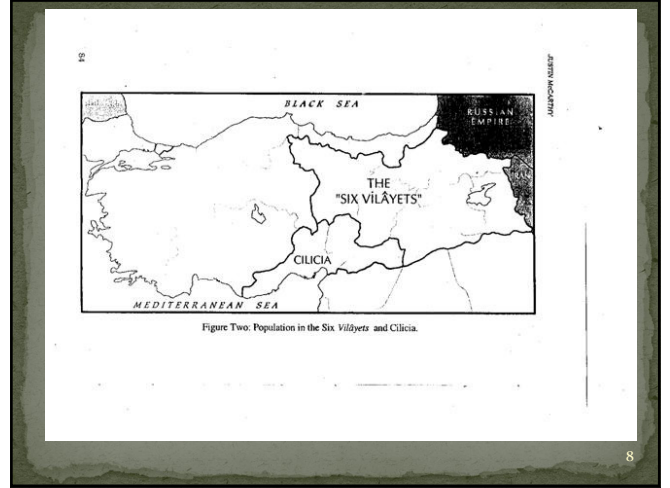
- İmparatorlukta genel manzara:
 - Parçalanma - Balkanlarda bağımsızlık yılları,
 - II. Abdülhamit mutlakiyeti - 1876 Anayasasının Feshi (1878)
 - Doğu Ermenileri için istenen reformların durmadan ertelenmesi
- Devrimci Ermeni partilerinin kurulması
 - Hınçak: 1887 Cenevre (Narodnik etkisi). Sosyalist, ihtilalci, bağımsızlıkçı. İçeride Patrikhane’ye karşı
 - Taşnak: 1890 Tiflis. Burjuva, milliyetçi, özerklikçi
 - Partilerin ideolojisi: Önce nefsi müdafaa, olmayınca “Bulgaristan Modeli”
- Tarafların zihniyet yapısı
 - Doğu Ermenilerinde : “Babiali’nin reforma niyeti yok; bizi ancak yabancı müdahalesi kurtarabilir”
 - Devlette ve Müslümanlarda : “Biz savaşırken zenginleşen gâvurlar yabancıların maşası oldular” .

6

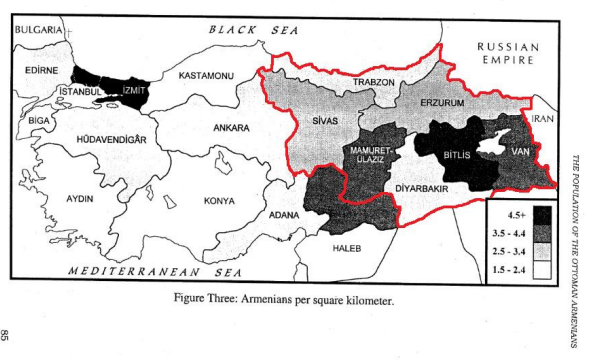
Doğuda Durum, İsyanlar, Reform Baskıları

- II. Abdülhamit'in çözümü: Hamidiye Alayları
 - Ermeni meselesini Kürtlere ihale; İslam'ı vurgulayarak Kürtleri kazanmak (Bavê Kürdan); Kürtler arasına nifak sokmak (büyük/küçük ve Sünni/Alevi aşiretler)
- İsyanlar
 - Doğuda, önce çaresizlikten, sonra Hınçak etkisi. Önce iki toplum arası (Kürt→Ermeni), 1890'dan sonra Hamidiye Alayları müdahalesi (Devlet→Farklı tebaa).
 - Arkasından İstanbul'da (1890 Kımıkçı, 1895 Babiali Yürüyüşü, 1896 Osmanlı Bankası, 1905 Yıldız suikastı). Önce Hınçak, sonra Taşnak. Batılı devletlerin ilgisini çekmeye yönelik.
- Reform baskıları ve vaatleri
 - 1878 Ayastefanos, Berlin, Kıbrıs anlaşmalarında yapılan reform vaatleri
 - 1895 İslahat Projesi ve unutulmaya bırakılış ("Egemenlikle bağdaşmaz, zaten eşitlik var", 1897 T-Y Savaşı, 1899-1902 Boer Savaşı, 1905 Rus-Japon savaşı ve ihtilali)
 - Balkan Savaşından sonra 1913'te geç bir Osmanlı projesi: 7 vilayette birer müfettişlik, bu müfettişlere İngiliz denetimi (Rus işgaline karşı İngiltere)
 - 1895'i yenileyen 1913 Rus projesi: Vilayat-ı Şarkıye tek parça, Genel Vali bir Osmanlı Hristiyanı, Müslüman ve Hristiyanlardan eşit miktarda bir Danışma Meclisi, yerel kanun çıkaran II Meclisinde ve ayrıca İlçe Idare Meclislerinde Müslüman ve Hristiyanların eşit temsili.

7

8

9

Tehcir Öncesi Dönem

- 1908 II. Meşrutiyet: Taşnak ile İ-T koalisyonu
 - Abdülhamit'e karşı,
 - Kürt ağalarına karşı,
 - Patrikhane'ye karşı
- İstisna: 1909 Adana Katliamı
- 1913 → İ-T diktatörlüğü ve ideolojisi
 - Türkçülük ve homogen Anadolu
 - "Milli ekonomi"
 - Amira'ya karşı (devlet)
 - Anadolu Ermenilerine karşı (Müslüman halk).

10

I. Dünya Savaşı ve Tehcir

- Rus ordularına yardım konusu (no. 1 ve no. 2a)
 - T. Ataöv: 200.000 Ermeni (150.000 Rusya Ermenisi)
 - M. Mann (Ermeni kaynaklarına göre): 1.000-5.000
 - J. Derogy: 5.000-8.000
 - TSK: 6.000-15.000
- Paniğe kapılma konusu
 - 1912 Balkan bozgunu. 15 günde Rumeli topraklarının % 83'ü, nüfusunun % 69'u gitti
 - 1914-15 Sarıkamış
 - Mart 1915 Çanakkale
 - Nisan-Mayıs 1915 Van isyanı...
 - **08 Şubat 1914 Osmanlı-Rus Anlaşması.**

11

08 Şubat 1914 Osmanlı-Rus (Yeniköy) Anlaşması

- Önemli hükümler:
 - Artık Trabzon'un ilavesiyle "Vilayat-ı Şarkıye" olan 2 bölgeye (Erzurum, Trabzon, Sivas; bir de Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır) Büyük Devletlerce seçilecek ve Sultan tarafından atanacak 2 Umumi Müfettiş. Yetkileri:
 - İdare, adliye, polis ve jandarmayı denetleme
 - Yargıçlar dahil bütün memurları azletme ve atama
 - Hamidiye Alayları yedeğe alınacak, silahları depoya kaldırılacak, her Osmanlı askerliğini oturduğu mahalde yapacak.
 - Nüfus sayımı yapılana kadar vilayet meclislerinde eşit dinsel temsil.
 - Memur, polis ve jandarma alımları Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik ilkesine göre.
- Daha önemlisi:
 - Bu, Rusya sınırına bitişik bir "teritoryal özerklik" demek.
 - Berlin Md 61'den Ayastefanos Md. 16'ya yani Rusya'ya karşı sorumluluğa dönülüyor. Doğu ve K.Doğu Anadolu nun geleceği Rusya'ya bırakılıyor.
- Sebep: İngiltere'nin Almanya korkusu. Onu ancak Rusya durdurabilir.

12

İttihat ve Terakki I. Dünya Savaşına Niye Girdi?

- Kısa vade: Yabancı Umumi Müfettişlerden kurtulmak
 - 14 Temmuz 1914'te yabancı umumi müfettişler atandı,
 - 01 Kasım 1914'te Osmanlı savaşa girdi,
 - 31 Aralık 1914'te umumi müfettişlerin işine son verdiğini ilan etti.
- Orta vade: Ermeni meselesinden kurtulmak
- Uzun vade: Şark Meselesinden kurtulmak.

13

1915'in Temel Anlamı

- Çatışmanın dört modeli
 - (no. 1) Yabancı bir devletin gelip başka bir devletin vatandaşlarını katli,
 - (no. 2) Bir devlette bir halkın başka bir halkla çatışması
 - (2a) Etnik ve/veya dinsel
 - (2b) Sınıfsal
 - (no. 3) Bir devletin isyan bastırma esnasında yaptığı katliam,
 - (no. 4) Bir devletin kendi halkının farklı bölümünü imhası.

14

İki taraf neleri görmezden geliyor?

- Türkler
 - 1847-78: Kürt ve Çerkes saldırıları; Babiali'nin vurdumduymazlığı
 - 1878-1914:
 - Reformların sürekli ertelenmesi, reform niyetinin ve/veya olanağının olmaması,
 - Ermenilere isyandan ve Batı'ya başvurmaktan başka seçenek bırakılmaması
 - 1915-16: Suçsuz sivil Ermeni halkına çektirilenler
 - 1923'ten bugüne:
 - 1) İnkâr
 - 2) Anadolu'dan Ermeni medeniyeti izlerinin yok edilmesi
- Ermeniler
 - 1847-1870: Patrikhane ve Amira'nın, Doğu Ermenilerinin ıstıraplarına aldırmaması
 - 1878-1908 Ermeni çetelerinin terörü
 - 1918-1919: İntikam saldırıları (D. Anadolu ve Kilikya)
 - 1973-85: ASALA terörü

15